

A ROZSNYÓI EGYHÁZMEGYE MAGYARORSZÁGI KORMÁNYZÁSA 1937–1939 KÖZÖTT

Bartók Béla

(Eszterházy Károly Főiskola, Eger)

Az 1920-ban aláírt trianoni béke nagy próbatételt jelentett a magyarországi katolikus egyháznak, mert az egyházmegyékből 13 az új határokon kívülre került, csak 4 maradt egészben és 13 egyházmegyét több részre osztottak fel. Egyházkormányzati szempontból a magyar részen csonka egyházmegyék sorsa okozta a legtöbb gondot a két világháború között.¹ A következő tanulmány az egyik ilyen területnek a rozsnyci egyházmegye magyarországi része irányítását mutatja be a korabeli források segítségével. A kutatás időhatárait 1937 szeptemberében és 1939 júliusában jelöltük meg, amíg az egyházmegye magyarországi része az esztergomi hercegprímás irányítása alatt állt, de még ezt az időszakot is két szakaszra osztotta az 1938. november 2-i első bécsi döntés. Mindkét periódusban megvizsgáltuk a helyi érseki megbízottak, vagyis a putnoki plébánosnak az Esztergomhoz, a csehszlovákiai részhez és a magyarországi részhez fűződő viszonyát. Forrásként a Putnoki Római Katolikus Plébániahivatal irattárában talált okmányokat használtuk fel, amelyek iktatási számmal vannak ellátva és helyben találhatóak.² A plébániai iratokat össze kell majd vetni az esztergomi Prímási Levéltárban található dokumentumokkal, hogy a kép még teljesebb legyen, de a vidéki levelek sok mindennapi részletet elárulnak az egyházi és világi társadalom állapotáról. Legfontosabb célunk az volt, hogy bemutassuk: a határvidéken élő magyarországi katolikus papoknak milyen feladatokkal és nehézségekkel kellett szembenézniük a határok változása miatt közvetlenül a hatalomváltás előtt és után.

A rozsnyci püspökség az esztergomi érsekség területén az 1776. január 15-én kiadott pápai bullával jött létre. Területe akkor kiterjedt Gömör, Nógrád, Torna, Szepes vármegyékre és a kishonti kerületre. Székhelyén az 1304-ben épített gótikus plébániatemplom lett a székesegyház. 1804-ben az egri érsek joghatósága alá került. Első püspöke Galgóczy János volt, híresebb utódai közül pedig

¹ A témával először – tudomásunk szerint – Sebők László foglalkozott „A katolikus egyházszervezet változásai Trianon óta” című tanulmányában (Regio, 1991/2), de ez kiigazításokra szorult (Thoroczkay Gábor: Észrevételek A katolikus egyházszervezet változásai Trianon óta című tanulmányhoz, Regio, 1992/3). Említésre méltóak még Merényi-Metzger Gábor: Püspöki helynökség Gyulán című írása (Magyar egyháztörténelmi vázlatok, 1996/1–2), Béres Gyula: A katolikus egyházi közigazgatás változásai a századok során a Bódva-völgy felső szakaszán – különös tekintettel Hidvégyardóra (Gömörország, 2006/1) és Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945 (Bp. 1999) című monográfiájának idevonatkozó fejezetei.

² Köszönjük Cseh István putnoki plébánosnak, címzetes kanonoknak, hogy az iratokat a rendelkezésünkre bocsátotta.

kiemelkedik Andrásy Antal (1780–1799), Scitovszky János (1827–1838) a későbbi esztergomi hercegprímás és Bartakovics Béla (1844–1850) a majdani egri érsek.³ Az egyházmegyének 1860-ban 141 797, 1900-ban 191 427 római katolikus híve volt. Egy 1927-es adat szerint a 220 727 katolikusból és a 99 plébániából 63 618 hívő és 19 plébánia volt magyar területen.⁴ Nemzetiségi szempontból 1902-ben a 99 plébániából 51 volt tiszta magyar, 18 magyar–szlovák, 18 tiszta szlovák, 10 szlovák–német és 2 tiszta német.⁵

1920-ban az egyházmegyét majdnem teljes egészében Csehszlovákiához csatolták. A Magyarországon megmaradt 19 plébániát 5 esperesi kerülettel helynökségbe szervezték, amelynek helynöke előbb (1920–1927) *Tornay János*⁶ sajpőspöki plébános, majd (1928–1937) *Pájer János*⁷ putnoki plébános volt. A csehszlovákiai részen a rozsnyói püspöki székhely Balás Lajos püspök 1920-as halála után a magyar kormány vatikáni erőfeszítései hatására üres maradt. Új püspök kinevezését a prágai kormány azért nem sürgette, mert az egyházkormányzat újjászervezésekor a jelentős magyar kisebbséggel rendelkező egyházmegyét megakarták szüntetni. Rozsnyón 1920–1925 között *Podraczky István* helynök, 1925-ben *Csárszky József*, majd 1925–1939 között *Bubnics Mihály*⁸ apostoli kormányzó irányított. A Szlovákiában lévő egyházi birtokokat a csehszlovák kormány zárta és egy nagyszombati székhelyű állami vállalat rendelkezett velük. Az 1920-as években több konfliktus is terhelte Róma és Prága kapcsolatát, de 1928-ban megkötötték a „modus vivendi” nevű megállapodást, amely rendezte az állam és az egyház viszonyát.⁹ „*A Szentszék és Csehszlovákia kormánya egyetért abban az elvben, hogy a Csehszlovák Köztársaság egyetlen részét sem fogják alárendelni olyan ordináriusnak, akinek székhelye a csehszlovák állam*

³ Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg im Breisgau, 1936, VIII. 987. A szócikket Székely-Schlögl Ottokár Lajos (1895–1975) ciszterci szerzetes, történész írta.

⁴ Uo.

⁵ Magyar Katolikus Lexikon, főszerk. Dr. Diós István, Bp., 2006, XI. 751.

⁶ Tornay János (1854–1935) pápai prelátust 1873-ban szentelték pappá és a rozsnyói püspöki aulában kezdte pályafutását. 1890–1929 között volt sajpőspöki plébános, közben kanonokká, prelátussá, préposttá nevezték ki, 1930-ban vonult nyugdíjba.

⁷ Pájer János 1874-ben született a Putnokhoz közeli Kövecsesen (ma Štrkovec), a bécsi egyetemen kapta diplomáját és 1899-ben érkezett Putnokra káplánként. 1900-ban a rozsnyói püspöki irodán szolgált, 1901-ben szentszéki jegyző (protonotarius), 1910-ben püspöki titkár és káplán lett. 1913-ban nevezték ki putnoki plébánosnak, 1913-ban a kerület esperesének és 1927–1937 között volt a rozsnyói apostoli kormányzó magyarországi helynöke. 1940-ben rozsnyói kanonok lett, Putnokon a Társadalmi Egyesületek Szövetségének és a helyi Vöröskeresztnek volt elnöke és tagja volt Gömör-Kishont vármegye törvényhatósági bizottságának és kisgyűlésének. 1945–1946 között Bánrévén, Putnokon ismét helynökként szolgált és 1947-ben hunyt el Egerben.

⁸ Bubnics Mihályt (1877–1945) 1900-ban szentelték pappá, Vágmedencén, Nagytapolcsányban volt plébános, 1925-ben szentelték püspökké és abban az évben a rozsnyói egyházmegye apostoli kormányzója lett. 1939–1945 között ténylegesen is betöltötte a rozsnyói püspöki széket.

⁹ „Mindenáron meg akarták szabadítani – az ő kifejezésükkel élve – a szlovákokat és a ruszinokat mind azon egyházi főhatóságok ingerenciájától, amelyeknek székhelye magyar területen maradt, hogy ez által, amint dr. Kopp megfogalmazta: 'a revíziós propaganda egyik fő támpontját ártalmatlanná tegyék.' – írta egy korabeli magyarországi szakértő. Dr. Szántay-Szémán István: A csehek és az egyház, Egyházi Lapok, 1938. november, 245.

*határain túl van és ugyanúgy egyetlen csehszlovák egyházmegye sem fogja a csehszlovák állam határait túllépni. A Szentszék és a Csehszlovák Köztársaság megállapodást fog kötni az új határokról és az egyházmegyék támogatásáról.*¹⁰ – írták az első pontban. Ezzel párhuzamosan zajlottak Hágában azok a perek, amelyekkel Esztergom a lefoglalt birtokokat szeretne volna visszaszerezni, de az eljárások nagyon lassan haladtak. 1935-ben a csehszlovákok Róma útján felajánlották, hogy megszüntetik a zárlatot, ha visszavonják a pereket, ellenkező esetben kisajátítással fenyegetőztek. A Szentszék elfogadta Prága ajánlatát és nyomást gyakoroltak ennek érdekében a magyarokra is, de Serédi Jusztinián hercegprímás csak a perek felfüggesztésébe egyezett bele. Eugenio Pacelli államtitkár ekkor árulta el bizalmasan Barcza György magyar követnek, hogy a Vatikánt olyan súlyos veszteségek érték az elmúlt években, hogy kénytelen engedni a különböző kormányok erőszakos követeléseinek.¹¹ A csehszlovákok a zárlatot nem szüntették meg, de átadták a birtokokat a szlovákiai püspököknek és a jövedelmükből egy jelentősebb összeget átutaltak a magyarországi katolikus egyház részére.¹²

Bécs előtt

1937. szeptember 2-án kiadott *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* kezdetű bullájával XI. Pius pápa a felvidéki egyházmegyei határokat az államhatárhoz igazította. A magyarországi rosznyói és kassai helynökségeket összevonta, apostoli kormányzósággá alakította, közvetlenül Róma irányítása alá helyezte, amelynek vezetésével *Serédi Jusztinián* esztergomi hercegprímást bízta meg. A magyar katolikus egyház feje a Kassa-rozsnói Apostoli Kormányzóság ügyeinek intézését *Meszlényi Zoltán*¹³ esztergomi kanonoknak, címzetes püspököknek adta át, aki helynöki rangot kapott. A püspökkari értekezleten 1937. október 21-én részt vett Pájer János helynök. Hallhatta, hogy a hercegprímás „fájdalmas szívvel” közölte: „Az Apostoli Szentszék irántunk és igazunk iránt tanúsított nagy jóindulattal halogatta e lépést, melynek megfelelő intézkedés a magyar állam és a felekezetek érdekkörében már közel húsz éve megtörtént, de végre is az egyházkormányzati érdekek kényszerítő parancsának engednie kellett.”¹⁴ Serédi bejelentette a kormányzóság ex oboedientia (engedelmességből) történő átvételét és megköszönte a kassai és rosznyói vikáriusoknak, hogy éveken ke-

¹⁰ Modus vivendi, Agreement between the Czechoslovak Republic and the Holy See Reached in January 1928, <http://licodu.cois.it/43/view>

¹¹ Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945, Bp., 1999, 71.

¹² Rácz Kálmán: Az Esztergomi Érsekség és Csehszlovákia vagyoni vitája 1919–1938, <http://www.uni-miskolc.hu/egyhtort/cikkek/RACZ.HTM#top>

¹³ Meszlényi Zoltán (1892–1953) Rómában, Innsbruckban tanult, 1915-ben szentelték pappá és 1917-ben került az esztergomi érseki aulába. Itt lett titkár, irodaigazgató, kanonok, 1937-ben helynök és sinopei püspök. A háború alatt a primási birtokokat irányította, nógrádi és honti főesperes volt. 1950-ben Míndszenty József utódjaként tartóztatták le, Recsken, Kistarcsán tartották fogva és börtönben halt meg.

¹⁴ A püspöki kar tanácskozásai, szerk. Gergely Jenő, Bp., 1984, 244.

resztül részt vettek a tanácskozásokon, és a határozatokat pontosan végrehajtották.

1937. november 23-án nevezte ki a hercegprímás Pájer János putnoki plébánost – helynöki tudását, tapasztalatait figyelembe véve – az *apostoli kormányzó megbízottjává* (delegatus), és különböző felhatalmazásokkal látta el. A korabeli katolikus sajtóban azonban megjelent egy olyan közlemény, amely más címet javasolt a hasonló feladatokat ellátó személyek részére. „*Sokkal megfelelőbb volna szerintünk... a régebbi gyakorlat tiszteletben tartása mellett, ha a nem állandó jelleggel kinevezett kormányzók helytartóit a külföldi apostoli kormányzóságok helytartóinál bevezetett **provicarius** névvel illetnénk, amely megnevezés úgy az apostoli kormányzó vikáriusi jellegét mint a helytartó 'nomine et in foro ipsius Episcopi' működését kifejezésre juttatná.*”¹⁵ Pájernak, akít ezután provikáriusnak is neveztek, néha joga volt: gyónási ügyekben bíraskodni, cenzúrákat feloldani, engedélyezni idegen papok gyóntatását, felmentéseket adni házassági hirdetések és bizonyos akadályok alól, és naponta akár két misét is bemutatni. A kinevezési okmány felkérte a plébánost, hogy alakítsa meg az *egyházmegyei tanácsadók tanácsát* (senatum consultorum dioecesanarum), amelyben neki is részt kell vennie.¹⁶ Pájer a kisterenyei plébános javaslatát kérte a konzultorok személyére, mert mindketten a rozsnyói gimnáziumban végeztek, és ő két idősebb paptársát ajánlotta. Megtudhattuk azt is, hogy ő volt, aki személyesen kísérte el a nógrádi részeket meglátogató Meszlényi püspököt.¹⁷ December 12-én Pájer Jánoson kívül, aki a tanács elnöke lett, *Fejér Miklós*¹⁸ litkei, *Horváth Gyula*¹⁹ kisterenyei és *Mester Károly*²⁰ hídvégardói plébánost nevezte ki a hercegprímás konzultornak. A tanácsadóknak a megbízott előtt kellett esküt és hitvallást tenni, Pájernak pedig a nagy távolság miatt nem Esztergomban, hanem helyben az idősebb Fejér előtt kellett felesküdni, az iratokat pedig Esztergomba kellett küldeni.²¹ Az igazsághoz tartozik, hogy a bulla megjelenése után nem sokkal, mintegy 100 csehszlovákiai magyar pap egy emlékiratot írt alá, amelyben egy komáromi székhelyű új magyar nyelvű püspökség létrehozását szorgalmazták, mert attól féltek, hogy az egyházmegyei határok megváltoztatása kedvezőtlenül fogja érinteni a magyar híveket. A magyar kormány azonban nem támogatta ezt. „*Veszélyesnek tekintette az esztergomi egyházmegye szlovenszkói része megosztásának magyar részről történő kezdeményezését, mert ez a precedens csak Prága törekvését segítette volna elő az egyházmegyék új elhatárolásá-*

¹⁵ Dr. Magyary Gyula: Vikárius vagy pro-vikárius? Egyházi Lapok, 1938. november, 319.

¹⁶ Az apostoli kormányzó levele a putnoki plébánosnak, 1937. nov. 23. 140/1937 Köszönjük Nagy Mártának a latin nyelvű levelek és bullák szakszerű fordítását.

¹⁷ A kisterenyei plébános levele a putnoki plébánosnak, 1937. dec. 6. uo.

¹⁸ Fejér Miklóst (1870–?) 1893-ban szentelték pappá, 1905-ben helyezték Litkére.

¹⁹ Horváth Gyulát (1886–?) 1908-ban szentelték pappá, 1922-ben került Kisterenyére, ahol tanfelügyelő és az egyházmegyei Actio Catholica elnöke lett.

²⁰ Mester Károlyt (1872–1962) 1894-ben szentelték pappá, 1905–1959 között szolgált Hídvégárdón, közben kormánytanácsos, tanfelügyelő volt.

²¹ Az apostoli kormányzó levele a putnoki plébánosnak, 1937. dec. 12. 158/1937.

ra s ezzel a magyar kisebbség teljes szétdarabolására és egyházi szempontból is teljes kiszolgáltatására.”²² December 2-án Érsekújvárott a kisebbségben lévő magyar papok újabb kérelmet írtak Rómának és ekkor már csak magyar helynökség megalakítását kérték.²³

Konzultorok a XX. század első felében főként az Egyesült Államok katolikus egyházmegyéiben tevékenykedtek, mint a püspökök tanácsadói. Testületként üléseztek a székeskáptalanban, miután 1866-ban a második baltimore-i plenáris tanácskozás javasolta kinevezésüket. 1884-ben pedig engedélyezte, hogy tanácsot alakítsanak, és pontosan meghatározta jogaikat és kötelességeiket. A konzultorok száma 2–6 között lehetett, három évig voltak hivatalban, de utána újra betölthették hivatalukat. A tanács felét a püspök nevezte ki, felét pedig a papság választotta. Évente legalább kétszer kellett tanácskozniuk, a tisztség megüresedésekor pedig a püspök nevezte ki az utódot. A konzultorok jogai és kötelességei különbözőek voltak betöltött vagy üres püspöki szék esetén. A közös konzultációkon az egyházmegyei zsinat összehívásában, plébániák irányításával és jóvelemével kapcsolatos kérdésekben dönthettek. Ha a püspöki tisztség nem volt betöltve, az apostoli kormányzónak kellett a püspöki jogokkal élni és a konzultoroknak az új püspök trónra lépéséig hivatalukban kellett maradniuk, a püspökök választásában azonban egy teljes szavazattal rendelkeztek.²⁴

1937 decemberében már nem sikerült felesketni a konzultorokat, mert a karácsonyi ünnepkör szertartásai, a nagy távolság és a zord időjárás nem tették lehetővé a találkozást, de 1938 januárjában Pájer Kisterenyére hívta meg társait. Mivel a négy tanácsnok a helynökség négy szélén, egymástól messze lakott, és a hideg idő is akadályozta őket, a litkei, a kisterenyei és a putnoki pap február 21-én Kisterenyén, a hídvérgárdói plébános pedig március 8-án Putnokon tette le a hitvallást és az esküt.²⁵ Mintegy három hónapba telt a hercegprímás szándékának teljesítése, amelynek okai között a határváltozás okozta nehézségeket is megemlíthetjük. Hasonlóan befolyásolta a határváltozás az iskolaügyet is, mert 1937 decemberében Pájer elvállalta ugyan az esperesi teendőket ellátását a csonka putnoki és rimaszécsi kerületekben²⁶, a fenti kerületek katolikus oktatásának ellenőrzésére viszont *Mattus Andor*²⁷ szentsimoni plébánost javasolta. Meszlényi csak azt kérdezte, hogy ideiglenesen vagy kinevezéssel kapja-e meg a tisztséget?²⁸ Pájer javaslata az volt, hogy amíg a püspök személyesen nem látogatja meg a területet, a megbízás ideiglenes legyen.²⁹ A magyarországi tornai kerület-

²² Salacz Gábor: a magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt, München, 1975, 44.

²³ Balogh Margit – Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992, Kronológia, Bp., 1993, 219.

²⁴ Joseph Mooney: Dioecesan Consultors, The Catholic Encyclopedia. Vol. 4. New York, Robert Appleton Company, 1908, <http://www.newadvent.org/cathen/04323a.htm>

²⁵ A putnoki plébános levele az apostoli kormányzónak, 1938. márc. 11. 153/1938

²⁶ A helynök levele a putnoki plébánosnak, 1938. jan. 5. 25/1938

²⁷ Mattus Andor (1894–?) 1918-ban szentelték pappá és 1936-ban helyezték Szentsimonba.

²⁸ A helynök levele a putnoki plébánosnak, 1938. jan. 5. 25/1938

²⁹ A putnoki plébános levele a helynöknek, 1938. jan. 12. 25/1938

ben 1932-től a hídvégardói esperes volt a tanfelügyelő. Ezek után 1938. január közepén a hercegprímás ideiglenesen kinevezte Mattust tanfelügyelőnek³⁰, március elején pedig megadta neki az espereseknek járó lila öv viselésének jogát is.³¹

Annak is van bizonyítéka, hogy nem szakadtak meg teljesen az egyházközségek közötti kapcsolatok 1920 után. 1938 januárjában Abafalva (Abovce) papja fordult Pájerhez segítségért. A katolikus elemi iskola olyan rossz állapotba került, hogy a csehszlovák hatóságok új intézmény építését követelték. Az anyagiilag szegény egyházközség előbb a rozsnói kormányzóságnak írt, de ők nem tudtak segíteni, ezért Putnokról kértek egy ún. *Schulfassiont* (iskolabevallás), amely igazolhatta azt a feltevésüket, hogy az iskola fenntartója alapításától fogva nem a hitközség, hanem a politikai község, mert akkor az államnak is hozzá kellene járulnia az építéshez.³² Pájer az 1857-es Canonica Visitatio-ban a következőt találta: „In Abafalva structum est per Communitatem ex crudis tegulis...”, ami reménnyel tölthette el az abafalvaikat.³³ Az iskola további sorsáról a források nem tudósítanak.

Egy másik esemény viszont azt bizonyította, hogy országos szinten nem volt ennyire könnyű a határ által szétszakított közösségek összetartása. A *Rozsnói Öregdiákok Szövetsége* is ebben a hónapban gratulált Pájernak – mint régi diák-társuknak – a kinevezéseéhez és jelezték, hogy következő találkozásukat májusban az Eucharisztikus Világkongresszus nyitónapján fogják tartani. A találkozó elnökének a putnoki plébánost, ünnepi szónoknak pedig társát, a kisterenyei plébánost kérték fel, és azt tudakolták, Rozsnýon kit kérjenek meg a szövetség és az összejövétel népszerűsítésére.³⁴ Pájer józan és tartózkodó válaszából hiányzott a pátosz és a nosztalgia, mert szerényen fogadta a köszöntést, a rozsnóiakról pedig azt írta, hogy tilos nekik magyarországi rendezvényekre átjönni, de a kongresszussal összekötött találkozó kedvező lehetőséget nyújthat nekik a budapesti utazásra.³⁵

A 19 plébános hangulatáról és gondolkodásáról tanúskodik az a pesszimista és elkeseredett levél, amelyet a bódvaszilasi plébános írt szintén ebben az időszakban, mert nem bízott Esztergom segítségében, ahonnan addig is kevés támogatást kapott. „*Bizalmatlankodnak – írta –. Sok esetben egyáltalán nem válszólnak, pl. egy házassági ügyem van (náluk). Egy ízben írtak reá, de ugyanez ügyben a második beadványomra nem is fűtyülnek. Arra se hederítenek, hogy érdeklődtem a rozsnói pénz és misekamatok és egyéb engem illető kamatok*

³⁰ Az apostoli kormányzó levele a szentsimoni plébánosnak, 1938. jan. 13. 37/1938

³¹ Az apostoli kormányzó levele a szentsimoni plébánosnak, 1938. márc. 4. 152/1938

³² Az abafalvi káplán levele a putnoki plébánosnak, 1938. jan. 22. 56/1938

³³ A putnoki plébános levele az abafalvi káplánnak, 1938. jan. 22. Uo. A forrás szerint az iskolát ugyan a politikai község emeltette, de a plébános azt is megtalálta a régi okmányban, hogy a híveknek kellett volna fenntartaniuk. („... conservatio fidelibus incubit qui in hoc obligatione sunt minus diligenter.”) Ezt azonban már nem írta meg az abafalvi káplánnak.

³⁴ A szövetség elnökének levele a putnoki plébánoshoz, 1938. jan. (?) 64/1938

³⁵ A putnoki plébános levele a szövetség elnökének, 1938. jan. 24. Uo

után. Rám se hederítenek. Egyszer majd megírom oda, hogy mi nem tolakodtunk Esztergomba. Meg majd megkérdezem, hogy Ravaszhoz forduljak-e vagy Raffayhoz, ha ők nem akarnak válaszolni.”³⁶ (Ravasz László református, Raffay Sándor evangélikus püspök volt.) Pájer azt válaszolta, hogy a sátoraljaújhelyi megbízott után neki is el kellett fogadnia a kinevezést, de nem tulajdonított nagy jelentőséget a változásnak, és bízott benne, hogy kevesebb munkája, kisebb felelőssége lesz. Meszlényit megfelelő vezetőnek tartotta és türelmet kért az új rendszernek. „Mindezek alapján csak arra kérem, hogy az új kormányzás iránt, amit igazán nagy ambícióval indítottak meg a legnagyobb bizalommal legyen. Minden kezdetnek sok a nehézsége. Később sokkal simábban mennek az ügyek.”³⁷

Bécs után

Az 1938. esztendő Magyarországon az Eucharisztikus Világkongresszus megrendezésével és Szent István megünneplésével telt el, ősszel pedig a Csehszlovákiával szembeni területi követelések hangja erősödött fel. A német–olasz döntőbíróóság ítéletét üdvözölte Eugenio Pacelli vatikáni államtitkár és november 3-án Róma gyorsan kiterjesztette az esztergomi érsek joghatóságát a visszakapott területek fölé.³⁸ 1938 decemberében kérte Bubnics kormányzó Rozsnyóról a magyarországi csonka egyházmegye plébániáinak és az ott szolgáló személyeknek a névsorát, mert úgy tudták, hogy 1939. január 1-jén fogják egyesíteni a két részt.³⁹ Pájer válasza fontos statisztikai adatokat tartalmazott, mert megtudjuk, hogy a 41 papból 33 volt rosznyói egyházmegyés, de 4 esztergomi egyházmegyés pap és 4 ferences szerzetes is plébánosi teendőket látott el. Két pap kiküldetésben volt és 3 nyugdíjas lelkipásztor élt a helynökség területén, a putnoki káplánt a rosznyói szemináriumba, a karancseszti káplánt pedig a káptalanba ajánlotta. Nagyon sérelmezte, hogy másfél hónap után sem rendezte Róma az egyházkormányzást, és az is csalódással töltötte el, hogy Gömör vármegyéből Borsodhoz csatoltak öt községet, így a megyében mintegy 3500 fővel csökkent a katolikusok száma.⁴⁰

A rosznyói főhatóság megköszönte az adatokat és azt, hogy lépéseket tett az elcsatolt községek visszaszerzése érdekében, „... ami nem kis jelentőségű az amúgy is túlságosan protestáns színezetű vidék katolikus arányszámának megváltoztatását illetően.”⁴¹ Az indoklás azt sejteti, hogy a határvidéken előfordultak felekezetek közötti konfliktusok is. Hamarosan a tornaújfalusi (Turnianska Nová Veš) esperes küldte el a papok és tanítók Rozsnyón tartott értekezletének kéréseit, amelyeket a magyar kormányhoz intéztek és hozzáfűzték, hogy örül-

³⁶ A bódvaszilasi plébános levele a putnoki plébánosnak, 1938. jan. 27. 75/1938.

³⁷ A putnoki plébános levele a bódvaszilasi plébánoshoz, 1938. jan. 31. Uo.

³⁸ Balogh–Gergely 222.

³⁹ A főhatóság a putnoki plébánosnak, 1938. dec. 19. 482/1938.

⁴⁰ A putnoki plébános levele a főhatóságnak, 1938. dec. 22. uo. Az öt község Szentsimon, Alsóhangony, Felsőhangony, Uraj és Susa voltak.

⁴¹ A főhatóság a putnoki plébánosnak, 1938. dec. 31. 4/1939.

nek, hogy együtt dolgozhatnak az anyaországiakkal.⁴² A 26 pontból álló memorandumban a gyűlés tagjai kérték Bubnics püspök megerősítését, a polgári házasság eltörlését, a kegyúri sérelmek orvoslását, a vallási ünnepek védelmét, a családi bér bevezetését és a katolikus egyesületek támogatását. Az egyházi oktatás érdekében a keresztek kifüggesztését, a vallási aránynak megfelelő tanárok alkalmazását, az egyházi iskolák egyenjogúsítását és nagyobb állami támogatását, a tanítók bérének emelését is megfogalmazták. A katolikus papok számára is anyagi helyzetük javításának igényét fejezték ki, de feltűnnek olyan sérelmek is a nyilatkozatban, amelyeket régebben a cseh, most pedig a magyar állam részéről érték őket. A lista mondanivalója is benne van a szövegben: „*Amit az ellenséges érzelmű cseh állam megadott a magyar papságnak, azt joggal kérhetjük magyar hazánktól is!*”⁴³ Pájer megköszönte az üdvözlést, kifejezte csalódását a visszacsatolás késése miatt, de a kérvényben talált hiányosságot: „*A határozatoknak véleményem szerint nagyobb súlya lett volna, ha az értekezleten a papság és a tanítóság összes képviselője megjelent volna s a határozatokat alá is írta volna...*”⁴⁴

A következő hónapokban az eltérő jogszokás miatt a rozsnyóiak több ügyben is a kormányzói megbízotthoz fordultak. Előbb két losonci káplán hittanári kinevezése került szóba és az állások megszervezésének magyar gyakorlata iránt érdeklődtek. Bevallották, hogy mivel a csehek nem engedték új papok alkalmazását, így akarták kijátszani őket, ez viszont azzal a veszéllyel járt, hogy ha tanítók lettek volna, az állam áthelyezhette volna őket, így az egyház sokáig halogatta a kérdést.⁴⁵ Pájer pontosan leírta az eljárás menetét és azt tanácsolta, hogy egyszerre több kérvényt nyújtsanak be, és személyesen adják át azokat a kultuszminisztériumban.⁴⁶ Ezután a kántortanítóválasztás magyarországi eljárásrendjére voltak kíváncsiak Rozsnyón, és a putnoki plébános erről is részletes tájékoztatást adott.⁴⁷ Személyesen érintette viszont az, hogy elkérték segédlelkészt, aki teológiai tanulmányai befejezése előtt állt, hogy 1939 februárjától dogmatikát oktasson a rozsnyói szemináriumban, de előírták számára, hogy vasárnapokon és ünnepnapokon köteles Pájer segítségére lenni.⁴⁸ Pájer értesítette Meszlényit, mert csak az érsek adhatott engedélyt, és kifejtette, hogy azért van erre szükség, mert 14 teológushallgató és egy paptanár szlovák területre távozott.⁴⁹ Az sem biztos, hogy örömet okozott a volt hazai helynökségben, hogy a csonka egyházmegye magyarországi részén 1939-ben nem volt bérmlás.⁵⁰

⁴² A tornaújfalusi esperes levele a putnoki plébánosnak, 1939. jan. 4. 7/1939.

⁴³ Uo.

⁴⁴ A putnoki plébános a tornaújfalusi esperesnek uo.

⁴⁵ A főhatóság levele a putnoki plébánosnak, 1939. jan. 27. 55/1939.

⁴⁶ A putnoki plébános levele a főhatóságnak, 1939. febr. 4. uo.

⁴⁷ A főhatóság levele a putnoki plébánosnak (1939. jan. 27.) és a putnoki plébános levele a főhatóságnak (1939. febr. 4.), 56/1939.

⁴⁸ A főhatóság levele a putnoki plébánosnak, 1939. febr. 4. 81/1939.

⁴⁹ A putnoki plébános levele a főhatóságnak, 1939. febr. 15. 83/1939.

⁵⁰ A főhatóság levele a putnoki plébánosnak, 1939. márc. 31. 180/1939.

Személyi kérdés volt az, amikor a hévizszentandrászi diakónus a roznói egyházmegyében történő alkalmazását kérte és ehhez Pájer véleményére volt szükség.⁵¹ Nem javasolta átvételét, mert rossz tapasztalata volt a más szemináriumokban tanult fiatalokkal kapcsolatban, de mivel a fiatalember ellátáson kívül nem kért mást, elképzelhetőnek tartotta felvételét egy év próbaidőre.⁵² Az már biztatóbb lehetett, amikor jelezték, hogy szeptemberben újraindul a roznói premontrei gimnázium 8 osztállyal, és arra kérték, hogy buzdítsa a környékbeli fiatalokat jelentkezésre, mert át lehet jönni más iskolákból, és internátust is lehet igényelni.⁵³ 1939 júliusában Rozsnó ismét statisztikai adatokat kért Pájertől. Bubnics Mihály előbb az anyaországi lelkészekről érdeklődött, mert őt bízta meg a kultuszminisztérium a hitoktatói óradíjak kiosztásával.⁵⁴ Azt válaszolta Putnok, hogy erről Esztergomból tudnak felvilágosítást adni, de azt tudta, hogy 1937-ben a magyarországi roznói helynökség 1600 pengőt kapott erre a célra, a pénzt pedig a plébániákra vagy az iskolákba küldhetik.⁵⁵ A főhatóság utolsó kérdése az egykori anyaországi rész híveinek számára vonatkozott, mert ez alapján szeretnék volna megállapítani a Vallásalapból kiutalt templomépítési segély mértékét.⁵⁶ Pájer – kissé nagyvonalúan – mintegy 75 ezer főben jelölte meg a volt helynökség katolikus lakosainak számát és azt tanácsolta, hogy bátran lehet ennyivel számolni, mert korábban ennél kevesebb személyre lett kiszámítva az összeg, és a lakosság gyarapodhatott. Azt tanácsolta még, hogy mivel az esztergomi kormányzóság 1938 közepén kért adatokat a sematizmus számára, abból pontosan meg lehet tudni mindent.⁵⁷

Az Esztergommal folytatott levelezés azt mutatja, hogy meglehetősen nehézkes volt ekkora távolságból a kormányzóság irányítása. 1939. január végén Pilinyi Gyula budapesti prímási tisztviselő is adatokat kért Magyarország összesített papi névtárához a visszacsatolt plébániákról és az újonnan alapított szerzetesházakról.⁵⁸ A putnoki megbízott kissé sértődötten jegyezte meg, hogy eddig is segített az ilyen munkában, mégsem kapott névtárákat, a kérésre pedig azt válaszolta, hogy még nem történt meg a visszacsatolás, ezért maga sem ismeri az ottani viszonyokat, de nagy változások várhatók.⁵⁹ Márciusban Meszlényi azt kérte, hogy Pájer küldjön valakit Esztergomba a húsvéti szent olajért, amelyet az ottani nagycsütörtöki szertartás után egy káplán vihetne Putnokra, és onnan kaphatnák meg a csonka esperesi kerületek plébánosai. Ennek az volt az oka, hogy még nem történt meg a roznói püspök tényleges kinevezése, aki ezt Putnoknak közelebbről biztosíthatta volna, viszont a volt kassai helynökség magyarországi

⁵¹ A főhatóság levele a putnoki plébánosnak, 1939. ápr.28. 234/1939.

⁵² A putnoki plébános levele a főhatóságnak, 1939. máj. 10. uo.

⁵³ A főhatóság levele a putnoki plébánosnak, 1939. jún.2. 286/1939.

⁵⁴ A főhatóság levele a putnoki plébánosnak, 1939.júl.8. 322/1939.

⁵⁵ A putnoki plébános levele a főhatóságnak, 1939.júl.13. uo.

⁵⁶ A főhatóság levele a putnoki plébánosnak, 1939. júl.29. 361/1939.

⁵⁷ A putnoki plébános levele a főhatóságnak, 1939. aug.2. uo.

⁵⁸ Pilinyi Gyula levele a putnoki plébánosnak, 1939.jan. 49/1939.

⁵⁹ A putnoki plébános levele Pilinyi Gyulának, 1939. febr. 5. uo.

papjai ekkor már székhelyükről jutottak hozzá ehhez. A visszacsatolás késése a liturgikus tevékenység elvégzését is hátráltatta, illetve megnehezítette, mert korábban a kassaiak vitték el az olajat Miskolcig, ahol a rozsnyóiak átvették tőlük.⁶⁰

Két hónap múlva a feljelentett egegi (Hokovce) tanító 1934-es fegyelmi büntetéséről szóló igazolást kért az esztergomi egyházmegye tanfelügyelői hivatala, de Pájer azt válaszolta, hogy akkoriban nem az anyaországi részen dolgozott, ezért Rozsnyóról kell elkérni az iratokat.⁶¹ 1939. május 7-én a Szent Jobbot szállító Aranyonat Rozsnyóra érkezett és a bánrévei vasútállomáson reggel észak felé menet, és délután visszafelé menet megállt 10–15 percre. Az utat szervező Actio Catholica elnöksége azt kérte Pájertől, hogy hívja meg hódolatra és felajánlásra Ózd környékének katolikus lakosságát, és személyesen fogadja ott az ereklyét.⁶² A felhívás Ózdon és Bánrévén kívül Sajóvárkony, Sajónémeti, Szent-simon, Hódoscsépány lakosságát érintette, bár ezek nem mind tartoztak a rozsnyói egyházmegyéhez. Fennmaradt Pájer köszöntőjének és felajánlási imájának szövege, amely szerint a Sajó és a Rima völgye népének nevében beszélt, bár inkább csak a Hangony völgyi községekből érkeztek a zarándokok Bánrévére, és nem egészen a rozsnyói egyházmegye magyarországi részének hívóit képviselték.⁶³

Amikor 1939 januárjában a bódvaszilasi plébános pénzt kért templomépítésre, a putnoki kollégája kifejtette neki, hogy a misealapok⁶⁴ kamatainak kiutalását pont az első bécsi döntés halasztotta el, így ezeket majd Rozsnyóról fogják fokozatosan megküldeni, ha a magyarországi részt visszacsatolják székhelyéhez. A kormányzás változása továbbra is foglalkoztatta és nyugtalanította a kormányzói megbízottat, és nem értette, hogy miért késik az egyesítés. A vármegyei küldöttséggel ekkor éppen Komáromba készült utazni, hogy információkat szerezzen.⁶⁵ Három hónap múlva is írt a szilasi pap és a taxa (egyházadó) csökkentését kérte, mert úgy tapasztalta, hogy „... főleg az idekapcsolt területek nagyon fitymálják az egész itteni állapotokat még polgári értelemben is, amiért pedig könnyen megsérülhetnek – hát még mi velük szemben...”⁶⁶ Ismét megírta, hogy türelmetlenül várják környékbeli paptársaival az egyesítést, mert mindannyian megelégtettek Esztergomot. Beszámolt még rozsnyói látogatásáról, ahol rossz élményei voltak, mert paptársai közül többen betegeskedtek, de örömmel fogadták őt, a nagytemplomot, a kórházat pedig szépnek találta. Elárulta azt a kívánságát, hogy szívesen tanítana a gimnáziumban, és mivel Rozsnyón nem utasították el, Pájer jövőbeli támogatását kérte, akinek az egyházmegye helyreállítása után kanonoki

⁶⁰ A kormányzósági helynök levele a putnoki plébánosnak, 1939. márc. 31. 179/1939.

⁶¹ A kormányzósági helynök levele a putnoki plébánosnak, 1939. máj. 17. 265/1939.

⁶² Az Actio Catholica elnökének levele a putnoki plébánosnak, 1939. ápr.(?), 229/1939.

⁶³ Kéziratos fogalmazvány ugyanott.

⁶⁴ A misealapok hivatalos jogi személynek (pl. plébánia) átadott anyagi javak azzal a megterheléssel, hogy évi jövedelmeiket meghatározott egyházi cselekményre vagy célokra kell fordítani.

⁶⁵ A putnoki plébános levele a bódvaszilasi plébánosnak, 1939. jan. 17. 18/1939.

⁶⁶ A bódvaszilasi plébános levele a putnoki plébánosnak, 1939. máj. 16. 246/1939.

rangot jószolt. A putnoki plébános egyébként 1940-ben valóban megkapta az említett címet.

1939 júliusában a litkei plébános egy kereszt megáldására kért engedélyt és ő is panaszkodni kezdett a helyi állapotokra. Drámai hangú levele tele volt személyes problémákkal és sérelmekkel, ezért az egyházi állapotokat is meglehetősen borúlátóan festette le. Nagyon aggasztotta, hogy még nem történt meg az egyesítés, mert azt tapasztalta, hogy a szomszéd községekben a magyarul beszélő szlovákok visszasírták a cseheket. Azt is szégyenletesnek tartotta, hogy az 1939. májusi választások idején a nyilas képviselőjelölt a füleki káplánnal együtt kereste fel a fülekpüspöki káplánt. *„A híveim is megszegényítették őket, de nincs ezekben egy szemernyi szégyenérzet sem. Tessék valamit tenni – kérte –, hogy a roznnyói kispapokat ne nyilasoknak hanem papoknak neveljék!”*⁶⁷ Elkeseredett azon is, ahogyan a magyar kormánytisztviselők megszállták a környékbeli városokat, mert hallotta, mennyire nem szerették őket a volt szlovákiai részen. *„Látom itt a szomszédságban, hogy ezek közutálatnak örvendenek. Nem kívánkozom közéjük menni, hisz minket ég és föld választ el egymástól.”*⁶⁸ A bódvaszilasi kollégája jászói élményei sem derítették fel, mert az ottani gazdagsággal szemben Litke környékén csak szegénységet tapasztalt. Az igazsághoz tartozik azonban a plébános következő levele, amelyben a visszacsatolás után tábori misére kért engedélyt és örömét fejezte ki a roznnyói változások miatt. Ezúttal viszont Csárszky József⁶⁹ volt kassai püspökről terjesztette, hogy vad sovíniszta tót hírében áll, és ő vitette el a kassai dóm múkincseit.⁷⁰

Újraegyesítés

A putnoki iratok elemzése azt mutatja, hogy az 1937-es bulla és az 1938-as határváltozás alaposan felforgatta a roznnyói egyházmegye magyarországi részének kormányzását. Az apostoli kormányzónak helynökre, a helynököknek megbízottra, a megbízottnak pedig konzultorokra volt szüksége mindössze 19 plébánia és mintegy 65 ezer katolikus hívő lelki gondozásához. *„A Vatikánban nem szokták elsietni a dolgokat, ám jelen estben a modus vivendi 1937-es életbe léptetése nem bizonyult szerencsésnek. Nem mérték fel helyesen a várható fejleményeket, pedig a német agresszió iránya és szándékai sejtethők voltak. Így a következő évben végbemenő új határváltozások nyomán az egyházkormányzati állapotok restaurálása nehezebb lett, mint ha maradt volna az 1937 előtti jogi helyzet.”*⁷¹ – írta Gergely Jenő. Később, 1938 novemberében mind a Vatikán,

⁶⁷ A litkei plébános levele a putnoki plébánosnak, 1939. júl. 14. 333/1939.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Csárszky József (Jozef Čarsky) (1886–1962) kassai püspököt 1909-ben szentelték pappá, káplán volt Monokon, plébános Sirokán, tanított a kassai liceumban és a szemináriumban. 1925-ben előbb roznnyói majd kassai püspököknek nevezték ki és utóbbi tisztségét 1938. november 11-ig töltötte be, amikor Eperjesre költözött és a kassai, roznnyói és szatmári egyházmegyék szlovák fennhatóság alatt maradt plébániáinak apostoli kormányzója lett. 1945-ben kassai kormányzó volt.

⁷⁰ A litkei plébános levele a putnoki plébánosnak, 1939. júl. 29. 360/1939

⁷¹ Gergely 78.

mind Serédi hercegprímás kifejtette álláspontját az új egyházkormányzásról, amelyek szerint a kassai és rozsnyói egyházmegyék ismét önálló egyházmegyéket alkotnak, a Csehszlovákiában maradt részeket pedig kormányzók fogják irányítani, Bubnics Mihály püspök pedig továbbra is betöltheti a rozsnyói püspöki széket. Teleki Pál kultuszminiszter is hasonló módon nyilatkozott Imrédy Béla miniszterelnöknek az állam főkegyúri jogait illető kérdésben.

A Szentszék 1939. július 19-én kiadott *Dioecesium fines* kezdetű bullája szentesítette az 1938-as változásokat, mert az esztergomi egyháztartományba tagolta a munkácsi görög katolikus püspökséget, a rozsnyói és a kassai egyházmegyék pedig ismét az egri érsek fennhatósága alá kerültek. A püspöki kar 1939. október 3-i értekezletén ismertette a hercegprímás a bulla tartalmát, kiemelve, hogy az egyesítés október 6-tól lesz érvényben, és amikor üdvözölte az új püspököket, a kinevezettek nevében Bubnics Mihály mondott köszönetet.⁷²

Az egyesítés késésének okát, amelyet a források szerint sokáig az érintett plébánosok nem értettek, több tényezőben is kereshetjük. Valószínű, hogy ezáltal Róma nem akart több adminisztrációs nehézséget, és meg akarta várni, hogy mi lesz a sorsa a megcsontított és meggyengült Csehszlovákiának a müncheni konferencia, valamint az első bécsi döntés után. 1939 márciusában az önálló Szlovákia létrejötte és Kárpátalja Magyarországhoz csatolása érthetővé tette a halasztást. Az is elképzelhető, hogy a magyar kormány és a katolikus egyház alaposan meg akart győződni Bubnics kormányzó lojalitásáról, akit a bulla értelmében tényleges püspökké neveztek ki. A személyes alkalmasság kérdése nem lebecsülendő tényező volt, amint a kassai püspökség esete is bizonyítja. Csárszky József volt kassai püspök személye körül alakult ki nézeteltérés Róma és Budapest között, mert a magyar kormány eleinte nem akart beleegyezni abba, hogy ő legyen a Szlovákiában maradt kassai és rozsnyói részek kormányzója, mivel a szlovák nyelv templomi szorgalmazása miatt elvesztette magyar hívei nagy részének bizalmát és a magyarok kassai bevonulása után – bár ott maga üdvözölte az érkező Horthyt – nem maradt székhelyén, hanem szlovák területre vonult vissza. A kormány azt szeretete volna, ha a szlovákiai rozsnyói területre Bubnics nevezett volna ki egy új helynököt, de az ellentétet hamarosan elsimították, és sor kerülhetett az újraegyesítésre.⁷³

Ha még egyoldalúnak is tűnik a kép, és ha az lenne az érzésünk, hogy a kortársak nem látták a fától az erdőt, a dolgozatból kiderülhetett, hogy a külpolitikai körülmények hogyan képesek befolyásolni, megnehezíteni kisebb vallási közösségek és mikrorégiók életének alakulását. Az idézett források alapján úgy tűnik, hogy a vidéki plébánosok és esperesek nem voltak megelégedve azzal, hogy Esztergomhoz csatolták a rozsnyói részt, és az új próbatételekre, nehézségekre következtethetünk abból, hogy többször történt Putnok és Esztergom között levélváltás 1938 novembere előtt, mint utána. A nagy távolság miatt volt szükség az egyházmegyei konzultorok tanácsának megalakítására. Bármennyire is próbálta a kormányzói megbízott tompítani az ellentétet, és bármennyire is tett

⁷² A püspöki kar tanácskozásai, szerk. Gergely Jenő, Bp., 1984, 264.

⁷³ Gergely 80–81.

lépéseket ennek érdekében a helynök, az információáramlás lassúsága és nehézsége is azt bizonyítja, hogy a Kassa-roznýói Apostoli Kormányzóság megalakítása nem a legjobb megoldás volt a csonka egyházmegyék igazgatási problémáinak megoldására. A Vatikán és a magyar katolikus egyház kénytelen volt engedni a csehszlovák polgári állam követelésinek, és ez nagyon megnehezítette a határvidéken élő vallásos emberek életét. Az első bécsi döntés után viszont a Rozsnýóról érkezett levelek és segítségkérések száma növekedett meg, ami azt bizonyítja, hogy korábban meglehetősen el volt zárva egymástól az egyházmegye két része. Kitént az okmányokból, hogy az anyaországi plébániákon nagyon várták az újraegyesítést, de a roznýói gyűlés határozatai szerint a felvidéki papok és tanítók a magyar állam messze menő, a liberális csehszlovák kormányánál nagyobb támogatását kérték. A helybeli plébánosok tudósítottak a határvidéki lakosság korabeli hangulatáról is, amely nem a legkedvezőbb volt a régi-új hatalomra nézve. A roznýói egyházmegye 38 plébániája azonban Szlovákia területén maradt és Eperjesről Csárszky József apostoli kormányzó irányította, ami azt jelentette, hogy 1939-ben sem rendeződött véglegesen és megnyugtatóan a püspökség sorsa.

Rezümé

A roznýói egyházmegye magyarországi kormányzása 1937–1939 között

A trianoni béke gyökeresen megváltoztatta a magyarországi római katolikus egyházmegyék határait, és ez folyamatos gondot okozott a katolikus egyháznak. A kétharmad részben magyarok lakta roznýói püspökséget is kettészakították, és a kisebb déli részt, amelyen 19 plébánia volt és 63.618 hívő élt, helynökséggé (vikariátus) alakították, amelynek vikáriusa Tornay János sajpüspöki plébános (1920–1927), majd Pájer János putnoki plébános lett (1928–1937). Közben mind a magyar, mind a csehszlovák kormány igyekezett a saját érdekeit érvényesíteni Rómában. XI. Piusz pápa 1937. szeptember 2-án kiadott bullájában az egyházmegyei határokat az államhatárokhoz igazította. Kivette a roznýói érsekséget az egeri érsek joghatósága alól és a kassai egyházmegye magyarországi részével összevonva, az esztergomi érsek hatalma alá helyezte. Az így létrejött Kassai és Rozsnýói Apostoli Kormányzóság (Adminisztratúra) irányítója Serédi Jusztinián hercegprímás, helynöke pedig Meszlényi Zoltán címzetes püspök lett.

A Putnoki Római Katolikus Plébánia levéltárában azonban megtalálható néhány irat, amelyek azt bizonyítják, hogy a kormányzó (adminisztrátor) és a helynök (vikárius) továbbra is a putnoki plébánosra bízta a csonka egyházmegye ügyeinek intézését. Pájer Jánost különleges megbízottnak (delegatus) nevezték ki és felkérték az egyházmegyei konzultorok szenátusának megalakítására. A plébános idősebb és tapasztaltabb társai közül választott tanácsadókat, akiket a hercegprímás a nagy távolság és az ügyintézés nehézsége miatt csak hónapokkal később tudott kinevezni és feleskettetni. Ugyancsak sok időt vett igénybe, amíg a putnoki plébános javaslatára a csonka putnoki és rima-szécsi esperesi kerületekben tanfelügyelőnek nevezték ki a szentsimoni plébánost.

Kisebbs jelentőségű ügyekben, amelyekben a delegátus már a konzultorokra is támaszkodhatott, pl. anyakönyvi kivonatok kiadásában, gyorsabban működött az egyházi adminisztráció. A megmaradt iratokból az látszik, hogy a megváltozott kormányzás

ellenére az adminisztratív munkát továbbra is a nagy tapasztalattal, tekintéllyel, tudással és helyismerettel rendelkező putnoki plébános végezte, a hercegprímás pedig a helynök segítségével minden fontos – főleg személyi – kérdésben kikérte és döntéseiben figyelembe vette a véleményét. 1938 novembere után még fél évig a régi helyzet állt fenn, kiterjesztették az esztergomi érsek joghatóságát a visszafoglalt területre. 1939. június 19-én egy újabb pápai bullával a rozsnyói egyházmegye magyarországi részét visszahelyezték régi székhelye alá, püspöke Bubnic Mihály (Michal Bubnic) lett, Pájer Jánost pedig jól végzett munkájáért rozsnyói kanonokká nevezték ki.

Resumé

Maďarská správa rožňavskej diecézy v rokoch 1937–1939

Trianonský mier od základov zmenil hranice maďarských rímskokatolíckych diecéz, čo spôsobovalo katolíckej cirkvi trvalé problémy. Aj rožňavské biskupstvo, ktoré z dvoch tretín obývalo maďarské obyvateľstvo, rozdelili na dve časti, pričom menšiu južnú časť, kde sa nachádzalo 19 farností a bývalo 63 618 veriacich, transformovali na vikariát. Vikárom bol najskôr farár zo Sajópüspöku Ján Tornay (1920–1927) a po ňom farár z Putnoku Ján Pájer (1928–1937). Medzitým sa rovnako maďarská ako aj československá vláda snažili uplatniť svoje záujmy v Ríme a tak pápež Pius XI. vo svojej bule vydanéj 2. septembra 1937 upravil diecézne hranice podľa štátnych hraníc. Vyňal rožňavské arcibiskupstvo spod právomoci jágerského arcibiskupa a zlúčiac ho s maďarskou časťou košickej diecézy podriadil ho ostrihomskému arcibiskupovi. Administrátorom takto zriadenej košickej a rožňavskej apoštolskej administratúry sa stal prímás Justinián Serédi, jeho vikárom zas titulárny biskup Zoltán Meszlényi.

V archíve rímskokatolíckej fary v Putnoku však možno nájsť niekoľko dokumentov, ktoré dokazujú, že administrátor a jeho vikár naďalej ponechali spravovanie záležitostí tejto okypnenej diecézy na putnockého farára. Jána Pájera vymenovali za osobitného delegáta a požiadali ho o zriadenie senátu diecéznych konzultorov. Farár si zvolil radcov spomedzi starších a skúsenejších druhov, ktorých prímás kvôli veľkej vzdialenosti a problémom tejto agendy mohol vymenovať a vysvätiť až s niekoľkomesačným oneskorením. Rovnako veľa času trvalo, kým na návrh putnockého farára vymenovali za školského inšpektora putnockého a rimavskosečského obvodu dekanátu farára zo Szentsimonu.

V záležitostiach menšieho významu, v ktorých sa delegát už mohol opierať aj o konzultorov, napr. pri vydávaní matričných výpisov, fungovala cirkevná administrácia rýchlejšie. Zo zachovaných dokumentov vyplýva, že napriek zmenám v riadení administratívnu správu vykonával naďalej putnocký farár disponujúci bohatými skúsenosťami, veľkou autoritou, vzdelanosťou a znalosťou miestnych pomerov. Prímás s vikárovou pomocou si pri každej dôležitej otázke – týkajúcej sa najmä personálnych vecí – vypýtal jeho názor, ktorý zohľadňoval pri svojich rozhodnutiach. Situácia sa celý pol rok nezmenila ani po novembri 1938: právomoc ostrihomského arcibiskupa rozšírili na zabraté územia. Až 19. júna 1939 sa na základe ďalšej pápežskej buly vrátili maďarské časti rožňavskej diecézy pod staré sídlo. Biskupom sa stal Michal Bubnič a Ján Pájer bol za dobre odvedenú prácu vymenovaný za rožňavského kanonika.

Summary

The Diocese of Rožnava was cut in two parts by the Peace Treaty of Trianon of 1920. In 1937 Pope Pius XI, according to the agreement in 1928 between Prague and the Vatican adjusted the boundaries of the dioceses to the boundaries of the states and created the Kosice-Rožnava Apostolic Administration in Hungary. János Pájer the parson of Putnok, a village near the border was nominated a delegate of the administrator of Esztergom, and his letters shows that he had to solve many different and difficult problems because the seat of the administration was too far. After the First Vienna Award of 1938 the reunion of the divided diocese was accomplished only in 1939 because the Hungarian government and the Holy See disagreed on the future of the part remained in Slovakia.